

O.I. MASLAK, H.E. GRISHKO, M.V. MASLAK

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОГО ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ З УРАХУВАННЯМ ПОКАЗНИКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розкрито особливості обумовленості потенціалу розвитку будь-якого підприємства його економічною безпекою. Важливою умовою нормального функціонування і розвитку сфери підприємництва виступає об'єктивна економічна оцінка інноваційного та інтелектуального потенціалу підприємства, з урахуванням показників економічної безпеки. Виявлено, що причинами диспропорції між наявними інноваційними можливостями підприємства та їх практичним впровадженням є недостатня кількість інтегрованих досліджень і методичних розробок з управління інтелектуально-інноваційним потенціалом підприємства, а також ефективності його використання. Авторами наголошено, що підтримка економічної безпеки повинна здійснюватися за допомогою моніторингу та оцінки рівня ефективності системних механізмів підтримки інноваційного та інтелектуального потенціалу підприємства. Наведено основні універсальні показники оцінки інноваційного та інтелектуального потенціалу підприємства з позицій забезпечення економічної безпеки використати ресурсний, системний, стратегічний та системний підходи. Проаналізовано ключові характеристики процесної моделі управління економічною безпекою підприємства. У статті розглядаються основні шляхи забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання шляхом запровадження інтегрованої системи показників. Акцентовано увагу на тому, що в умовах нестабільності для підприємства послаблення його виробничого, інноваційного, інтелектуального потенціалів є значною загрозою, що може призвести до блокування можливостей подальшого розвитку. Також встановлено, що ефективне управління системою економічної безпеки напряму залежить від правильного вибору основних компонентів системи економічної безпеки, тобто врахування усіх складових компонент ресурсного забезпечення.

Ключові слова: економічна безпека; потенціал підприємства; економічна оцінка; інноваційний потенціал; інтелектуальний потенціал

O.I. MASLAK, H.E. GRISHKO, M.V. MASLAK

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ИННОВАЦИОННОГО И ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА С УЧЕТОМ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В статье раскрыты особенности обусловленности потенциала развития любого предприятия его экономической безопасностью. Важным условием нормального функционирования и развития сферы предпринимательства выступает объективная экономическая оценка инновационного и интеллектуального потенциала предприятия, с учетом показателей экономической безопасности. Выявлено, что причинами диспропорции между имеющимися инновационными возможностями предприятия и их практическим внедрением является недостаточное количество интегрированных исследований и методических разработок по управлению интеллектуально-инновационным потенциалом предприятия, а также эффективности его использования. Авторами отмечено, что поддержка экономической безопасности должна осуществляться с помощью мониторинга и оценки уровня эффективности системных механизмов поддержки инновационного и интеллектуального потенциала предприятия. Приведены основные универсальные показатели оценки инновационного и интеллектуального потенциала предприятия. Предложено для понимания оценки инновационной и интеллектуальной составляющих потенциала предприятия с позиций обеспечения экономической безопасности использовать ресурсный, системный, стратегический и системный подходы. Проанализированы ключевые характеристики процессной модели управления экономической безопасностью предприятия. В статье рассматриваются основные пути обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйствования путем внедрения интегрированной системы показателей. Акцентировано внимание на том, что в условиях нестабильности на предприятии ослабление его производственного, инновационного, интеллектуального потенциалов представляет значительную угрозу, что может привести к блокированию возможностей дальнейшего развития. Также установлено, что эффективное управление системой экономической безопасности напрямую зависит от правильного выбора основных компонентов системы экономической безопасности, то есть учета всех составляющих компонент ресурсного обеспечения.

Ключевые слова: экономическая безопасность; потенциал предприятия; экономическая оценка; инновационный потенциал; интеллектуальный потенциал

O.I. MASLAK, N.YE. GRISHKO, M. V. MASLAK

ECONOMIC ASSESSMENT OF INNOVATIVE AND INTELLECTUAL POTENTIAL TAKING INTO ACCOUNT ECONOMIC SECURITY INDICATORS

The article is dedicated to the features of the conditionality of the development potential of any enterprise by its economic security. An important condition for the normal functioning and development of entrepreneurship is an objective economic assessment of innovation and intellectual potential of the enterprise, taking into account indicators of economic security. It is revealed that the reasons for the disproportion between the existing innovative capabilities of the enterprise and their practical implementation are the lack of integrated research and methodological developments to manage the intellectual and innovative potential of the enterprise, as well as the efficiency of its use. The authors also note that the support for the economic security should be carried out by monitoring and assessing the level of efficiency of systemic mechanisms for supporting the innovative and intellectual potential of an enterprise. The main universal indicators for assessing the innovative and intellectual potential of an enterprise were proposed. It was also proposed to use resource, systemic, strategic and systemic approaches to understand the assessment of the innovative and intellectual components of the enterprise's potential from the standpoint of ensuring economic security. The key characteristics of the process model for managing the economic security of an enterprise were analyzed. The article discusses the main ways of ensuring the economic security of business entities by introducing an integrated system of indicators. Attention is focused on the fact that in conditions of instability at the enterprise, the weakening of its production, innovation, intellectual potential poses a significant threat, which can lead to blocking the possibilities of the further development. It was also found that an effective management of the economic security system directly depends on the correct choice of the main components of the economic security system which are the components of the resource provision.

Keywords: economic security; enterprise's potential; economic assessment; innovation potential; intellectual potential

Постановка проблеми. У сучасних умовах діяльність усіх суб'єктів господарювання відбувається в умовах невизначеності та непередбачуваності, що призводить до загального зниження економічної безпеки підприємств та сповільнює подальший інноваційний розвиток. Відповідно, важливою умовою нормального функціонування і розвитку сфери підприємництва виступає об'єктивна економічна оцінка інноваційного та інтелектуального потенціалу підприємства, враховуючи показники економічної безпеки. Це пов'язано, насамперед, з необхідністю посилення конкурентоспроможності підприємств на ринку, як на внутрішньому, так і зовнішньому.

Актуальність дослідження. Нині спостерігається диспропорція між наявними інноваційними можливостями підприємства та їх практичним впровадженням. Причинами цього слугують недостатня кількість інтегрованих досліджень і методичних розробок з управління інтелектуальним та інноваційним потенціалом підприємства та ефективності його використання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження напрацьовані сучасної економічної теорії доводять, що накопичено значну кількість знань в галузі економічної безпеки підприємства. Різні аспекти формування і прогнозування економічної безпеки досліджували Т.Г. Васильців [1], О.В. Ареф'єва [2], О. В.Льєнко [3], А.М. Штангрет та М. М. Караїм [4], К.С. Фень [5] та багато інших.

Водночас посилення тенденцій глобалізації та інтернаціоналізації призвели до нових ризиків та загроз для діяльності підприємств та визначили необхідність проведення досліджень з питань забезпечення реалізації потенціалу підприємства на засадах економічної безпеки. Ефективна діяльність підприємства в умовах мінливого агресивного зовнішнього середовища потребує актуалізації рушійних сил, якими і виступають інновації та інтелектуальний потенціал. Роботи С. О. Пермінової [6], П.Г. Перерви [7] якраз досліджують суть інноваційної та інтелектуальної складових потенціалу підприємства, розкривають окремі аспекти його формування та ефективного використання. Однак недостатньо розкритими та суперечливими залишаються питання методів економічної оцінки потенціалу підприємства з урахуванням показників економічної безпеки.

Мета статті полягає у аналізі основних компонентів системи економічної безпеки підприємства з точки зору сучасних реалій та розробка діагностичного механізму економічної безпеки як частини процесу управління інноваційним та інтелектуальним потенціалами підприємства.

Основні результати дослідження показали, що потенціал розвитку підприємства обумовлений економічною безпекою. Забезпечення економічної безпеки вимагає відслідковування контрольних точок, за якими можна відслідкувати траєкторію управлінських змін бізнес-процесів.

Підходи дослідників до понять «потенціал» та «економічна безпека» різняться, але у широкому науковому сенсі під економічною безпекою розуміють такий стан об'єкта господарювання, за якого він, будучи

захищеним, не піддається негативному впливу будь-яких дестабілізуючих факторів. Здатність підприємства як носія потенціалу посилювати у разі потреби економічну безпеку сприяє появі нових конкурентних переваг.

Відповідно, необхідною умовою ефективного функціонування бізнес-процесів виступає забезпечення економічної безпеки підприємства. Лише за умови підтримки економічної безпеки підприємства на високому рівні можливе вилучення частини коштів (наприклад, на етапі розподілу прибутку) задля інвестування у паралельні процеси з метою покращення подальшого ведення бізнесу [8]. Виходячи з цього припущення, І. Бланк розуміє економічну безпеку як фінансовий стан підприємства, за якого можливе збереження усіх пріоритетів розвитку у коротко- і довгостроковому періодах [9]. На противагу йому, О. Ареф'єва та Т. Кузенко [2] інтерпретують поняття економічної безпеки як стану ефективного використання ресурсів підприємства та поточного потенціалу, щоб забезпечити довготривале виживання та стійкий розвиток.

Для розуміння оцінки інноваційної та інтелектуальної складових потенціалу підприємства з позицій забезпечення економічної безпеки пропонуємо використати: ресурсний, системний, стратегічний та системний підходи.

Застосування ресурсного підходу дозволяє розглядати діяльність підприємства через рівень ресурсного забезпечення, коли оціночною базою для оцінки інтелектуального та інноваційного потенціалу підприємства є його ресурси (насамперед кадрові та матеріально-технічні) [10].

Алгоритм оцінки інноваційного та інтелектуального потенціалу підприємства являє собою послідовність кількох стадій. Першочерговим кроком є визначення переліку кількісних та якісних показників, які характеризують нормативну модель інноваційного потенціалу. Наступна стадія передбачає оцінку фактичного (поточного) стану інноваційного потенціалу, коли здійснюється порівняльний аналіз нормативної моделі інтелектуального та інноваційного потенціалів з фактичними параметрами [10; 11]. Фінальна стадія оцінки полягає у характеристиці можливих напрямів посилення інтелектуального та інноваційного потенціалів на основі здійсненого аналізу та визначені напрямів реалізації потрібних перетворень. Запропонована система показників (за окремими компонентами), будучи гнучкою та адаптивною, дозволяє оцінити рівень інтелектуального та інноваційного потенціалів (табл. 1).

З точки зору системного підходу, запропонована система економічної оцінки інноваційного та інтелектуального потенціалу підприємства як початкового етапу посилення економічної безпеки дозволила виявити наступні особливості: 1) інтелектуальний та інноваційний потенціали підприємства ґрунтуються на відповідному ресурсному забезпеченні; 2) згадані потенціали як сукупність факторів націлені на досягнення мети виробництва; 3) інтелектуальний та інноваційний потенціали

підприємства з часом розширюють межі ресурсного розвитку підприємства.

Варто зауважити, що структурно економічна безпека включає усі суттєві фактори впливу на діяльність підприємства. Крім того, її критерії мають узгоджуватися з оперативно-тактичними і стратегічними цілями підприємства та відповідати очікуванням стейкхолдерів.

Таблиця 1 – Показники оцінки інноваційного та інтелектуального потенціалу підприємства

Складов	Показники інноваційного потенціалу	Показники інтелектуального потенціалу	Співвідношення з показниками економічної безпеки
Фінансова	Показники фінансової ефективності інновацій (наприклад, приріст прибутку завдяки реалізації інновацій;	Ринкова капіталізація та показники співвідношення (наприклад, позитивного ефекту від зростання	Показники рівня рентабельності, фондовіддачі, забезпеченості власними джерелами фінансування тощо
	приріст доданої вартості та доходу за рахунок реалізації інноваційних науково-технічних заходів)	людського капіталу до понесених витрат; обсягу інвестицій до результативності тощо)	
Виробнича	Показники виробничої ефективності (наприклад, відносна економія собівартості, темп приросту ефективності виробництва від запроваджених інновацій)	Показники раціоналізації діяльності	Показники організації / динаміки виробництва та його завантаженості
Кадрова	Частка працівників, зайнятих у інноваційній діяльності	Плинність працівників високої кваліфікації	Показники оплати праці та заборгованостей, показники структури кадрового потенціалу, показники обліку витрат робочого часу тощо
Матеріально-технічна	Показники інвестиційної ефективності впроваджених інновацій (наприклад, зростання питомої ваги сучасних технологій, показники автоматизації, підвищення конкурентоспроможності товарів / послуг тощо)	Показники частки науково-дослідних робіт у загальному обсязі робіт підприємства, показники обсягу інвестицій для підтримки потенціалу підприємства тощо	Показники оновлення виробничих фондів, вікової структури обладнання тощо

Джерело: складено авторами на основі [1-3, 7, 10]

З позицій стратегічного підходу підприємство завдяки аналізу інфраструктури інноваційного та інтелектуального потенціалів менеджери підприємства отримують достатню інформаційну базу для вибору напрямів подальшого розвитку, уникаючи нерациональних витрат.

Крім того, інноваційний та інтелектуальний потенціали виступають ключовими факторами у процесі формування ефективної системи управління економічною безпекою в антикризових умовах. Така система може бути представлена вигляді наступних послідовних процедур (рис.1)

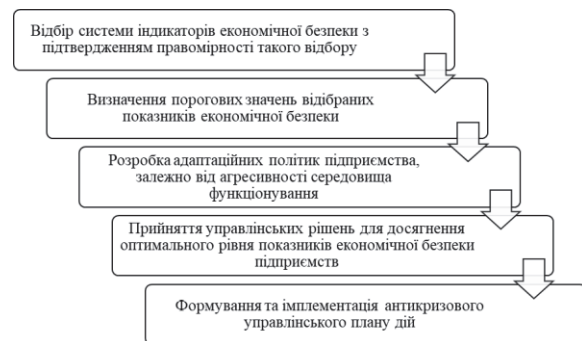

Рис. 1. Процесна модель управління економічною безпекою підприємства

Важливо зазначити, що при формуванні системи показників-показників економічної безпеки, враховується не лише їх узгодженість з основними цілями антикризової політики підприємства, а й орієнтація насамперед на індикатори, що характеризують фінансово-економічну ситуацію. Крім того, при розробці шкали порогових значень показників потрібно враховувати ступінь ризику зниження рівня економічної безпеки з урахуванням специфіки діяльності підприємства, його залежності від зовнішніх факторів впливу. Наявність такої шкали порогових значень дозволить виявити відхилення та здійснити управлінські заходи, що нейтралізують негативний вплив.

Така система показників може бути доповнена критеріями, що детально описують економічний стан суб'єкта господарювання в контексті окремих процесів, які впливають на економічну безпеку. Багаторівневий характер використовуваної системи економічної безпеки дозволить детально відстежувати поточні процеси та своєчасно діагностувати проблеми економічної безпеки, що виникають.

Висновки і пропозиції. Процес фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання забезпечує достатній для аналізу рівня економічної безпеки обсяг інформації, зокрема щодо наявного інноваційного та інтелектуального потенціалів підприємства, на основі яких можливий аналіз відхилень від запланованих величин та причини. Результати такого аналізу та оцінки дозволяють формувати рекомендації щодо коригування наявних ресурсів, необхідних для ефективної роботи та вдосконалення системи стратегічного, поточного та оперативного управління діяльністю підприємства. Однак слід зазначити, що проблеми забезпечення економічної безпеки виникають

не лише у періоди кризи, а й у стабільних умовах ендогенного і екзогенного середовищ. В умовах нестабільності значною загрозою для підприємства є послаблення його виробничого, інноваційного, інтелектуального потенціалів та блокування можливостей подальшого розвитку. Ефективне управління системою економічної безпеки насамперед залежить від правильного вибору основних компонентів системи економічної безпеки, що змушує менеджмент підприємства реалізовувати активну політику, спрямовану на інтеграцію зусиль усіх складових компонент ресурсного забезпечення.

Список літератури

1. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізм зміцнення: монографія. Львів: Вид-во «Арал». 2008. 386с.
2. Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. Планування економічної безпеки підприємств. К.: Вид-во Європ. ун-ту. 2005. 170 с.
3. Ільєнко О.В. Розвиток теорії "економічна безпека підприємництва" в країнах з трансформаційною економікою. Формування ринкових відносин в Україні. (№1). 2013. С. 91-97.
4. Штангерт А.М., Караїм М.М. Визначення та обґрунтування сукупності загроз для фінансової безпеки вітчизняних підприємств. Формування ринкових відносин в Україні. (№1). 2013. С. 41-44.
5. Фень К.С. Фактори загроз економічної безпеки в системі управління підприємства [Sozioökonomische und rechtliche Faktoren der sozialen Entwicklung unter den Bedingungen der Globalisierung]. Hrsg. von Doktor der Wirtschaftswissenschaften, Professor Yu.V. Pasichnyk – kollektive Monographie in 2 Bänden, B. 2 – Shioda GmbH. Steyr, Austria, 2018. pp. 41-50.
6. Пермінова С.О. Інтелектуальний потенціал в стратегії інноваційного розвитку сучасної організації / Електронне фахове видання з економіки "Ефективна економіка" №5, 2017р. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
7. Перерва П. Г. Інтелектуальний потенціал як економічна категорія / П. Г. Перерва, Л. С. Марчук // Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки) : зб. наук. пр. – Харків : НТУ "ХПІ", 2018. – № 15 (1291). – С. 53-63.
8. Гришко Н.С. Економічна безпека підприємства: сутність, функціональні складові / Н.С. Гришко // Вісник НТУ «ХПІ»: технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2009. – С. 161–169.
9. Бланк І.А. Управління фінансовою безпекою підприємства. Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2009. 784 с.
10. Перерва П. Г. *Экономическая оценка инновационного потенциала: [монография]* / П. Г. Перерва, А. П. Косенко, Д. Коциски, Д. Л. Скай, О. И. Маслак. – Мишкольд: Мишк. Тех. Ун-т. – 2009. – 166 с.
11. Hlazunova O. Intellectual capital as a factor of economic development of Ukraine / O. Maslak, N. Grishko, O. Hlazunova, M. Maslak // *Journal of*

Turiba University «Acta Prosperitatis». – Turiba (Latvia), 2016. –№7. – P. 104–118.

References (transliterated)

1. Vasylytsiv, T.H. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizm zmitsnennia: monohrafiia*. [Economic security of the enterprise of Ukraine: strategy and mechanism of strengthening: a monograph]. Lviv: Vyd-vo «Arab». 386p.
2. Arefeva, O. V. & Kuzenko, T. B. (2005). *Planuvannya ekonomichnoyi bezpeky pidpriemstv* [Planning of the economic security of the enterprises]. Kyiv: Vydavnytstvo Yevropeiskoho universytetu, Ukraine, 170p.
3. Iliencko, O.V. (2013) *Rozvytok teorii "ekonomichna bezpeka pidpriemstva" v krainakh z transformatsiinoiu ekonomikoiu*. [Development of the theory of "economic security of entrepreneurship" in countries with transformational economies]. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini, vol.1, pp. 91-97.
4. Shtanhret, A. M. & Karaim, M. M. (2013). *Vyznachennia ta obgruntuвання sukupnosti zahroz dlia finansovoi bezpeky vitchyznianskykh pidpriemstv*. [Identification and substantiation of a set of threats to the financial security of domestic enterprises], *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol.1, pp. 41-44.
5. Fen', K.S. (2018). *Faktory zahroz ekonomichnoyi bezpeky v systemi upravlinnya pidpriemstva* [Sozioökonomische und rechtliche Faktoren der sozialen Entwicklung unter den Bedingungen der Globalisierung]. Hrsg. von Doktor der Wirtschaftswissenschaften, Professor Yu.V. Pasichnyk – kollektive Monographie in 2 Bänden, B. 2 – Shioda GmbH. Steyr, Austria, 2018. pp. 41-50.
6. Perminova, S.O. (2017). *Intelektual'nyi potentsial v stratehiyi innovatsiynoho rozvytku suchasnoyi orhanizatsiyi* [Intellectual potential in the strategy of innovative development of a modern organization], *Efektivna ekonomika*, vol. 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
7. Pererva, P. H., Marchuk, L. S. (2018). *Intelektualnyi potentsial yak ekonomichna katehoriia* [Intellectual potential as an economic category]. *Visnyk NTU «KhPI»*, no. 15(1291), pp. 53–62.
8. Grishko, N. Ye. (2009). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist', funktsional'ni skladovi* [Economic security of enterprise: essence, functional components], *Visnyk NTU "KhPI": tekhnichnyy prohres ta efektyvnist' vyrobnytstva* [Bulletin of the National Technical University "KhPI": technical progress and production efficiency], pp. 161 – 169.
9. Blank, I.A. (2009). *Upravlinnya finansovoyu bezpekoyu pidpriemstva* [Management of financial security of the enterprise]. Kyiv: El'ha, Nika-Tsentr, 784p.
10. Pererva P. G. *Ekonomicheskaya otsenka innovatsionnogo potentsiala* [Economic assessment of innovative potential]. *Monografiya / P. G. Pererva, A. P. Kosenko, D. Kocziszky, O. I. Maslak - Miskolc : Misk. Tehn. Un-t. - 2009. – 166 p.*
11. Hlazunova O. Intellectual capital as a factor of economic development of Ukraine/ O. Maslak, N. Grishko, O. Hlazunova, M. Maslak // *Journal of Turiba University «Acta Prosperitatis».* – Turiba (Latvia), 2016. – No7. – pp. 104–118.

Надійшло (received) 04.12.2020

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Маслак Ольга Іванівна (Maslak Olga Ivanivna) – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри економіки Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського; м. Кременчук, Україна; ORCID:0000-0001-6793-4367; e-mail: oimaslak2017@gmail.com

Гришко Наталія Євгенівна (Gryshko Natalia Yevheniivna) – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського; м. Кременчук, Україна; ORCID:0000-0003-1644-3861; e-mail: 2nata.grishko@gmail.com

Маслак Марія Володимирівна (Maslak Mariya Volodymyrivna) - кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; м. Харків, Україна; ORCID:0000-0002-3322-740X ; e-mail: mariya.maslak2016@gmail.com